

MARTIN ŠRAJER / 21. 10. 2021

Světáci

„Bylo to stejně hezký“, zní jedna z vět uzavírajících populární hudební komedii režiséra Zdeňka Podskalského a scenáristy Vratislava Blažka. Trojice fasádníků z venkova zosobňuje karikurní extrakt společnosti poháněné touhou po zpříjemnění vlastních životů. Chtějí si užívat luxus, který mají během práce v Praze na dosah rukou. I kdyby kvůli tomu měli odbývat svou práci, lhát a podvádět manželky.

Jejich úvodní tažení nočním městem plným lákavých neonových světel začíná v ošuntělém sklepním podniku a končí v nóbl baru, kde se jim nechtě podaří založit požár. Do podobného prostředí zjevně nepatří, jsou v něm na obtíž. Zatím. Pánové Skopec, Prouza a Petrtýl totiž nejsou jen společensky neohrabaní, ale také učenliví a vytrvalí. Splynutí s pražskou smetánkou si stanovili jako svou metu. Při svém zúženém uvažování o ničem jiném nemluví.

K cíli se ubírají s větším nasazením, než s jakým plní své pracovní povinnosti. Ty přijímají s neskryvanou nevolí. Svými prioritami se liší od hrdinů budovatelských filmů. Svět, do něhož je to táhne, asociuje naopak prvorepublikové veselohry a melodramata. Z nich jako kdyby ostatně vystoupila postava emeritního profesora tance a společenské výchovy v podání Oldřicha Nového, jenž má společně s nově ušitými obleky zaručit, že dělnická třída rovněž zakusí blahobyť.

Také prokládání pohotových slovních výměn zpívanými pasážemi se staropražskými písničkami připomíná první zvukové filmy, jejichž atraktivitu zvyšovalo začleňování dobových šlágrů. Choreografie hudebních vsuvek má nicméně blíž k pozdějším muzikálům. Ve *Světácích* se tak nestřetávají jenom bohatí a chudí, ale i postavy a stylistické postupy z různých etap dějin české kinematografie. Film nešetří nikoho.

Budovatelé socialismu se projevují vychytralostí a malostí. Samolibý gentleman Oldřicha Nového se pak v závěru po boku příslušníka SNB škodolibě baví tím, jak se jeho svěřenci v restauraci znemožňují. Všechny poznatky, které jim předal, se zpětně

jeví jako součást pomsty za to, že na něj v knihovně zaútočili v reakci na výzvu, aby se ztišili. Manipulativně a ziskuchtivě jedná také šatnářka Trčková, vdova po prvorepublikovém bankéři, která si přivydělává okrádáním záletných manželů.

Kritika Blažka a Podskalského ale míří dál než k charakterovým nedostatkům snobů a dělníků. Od úvodního sestřihu záběrů poškozených světelných nápisů vidíme, že vadné je i prostředí. Chtějí-li do něj protagonisté zapadnout, nutně se sami musí začít chovat pokřiveně. Rovněž úkolem Skopce, Prouzy a Petrtýla je nahazování nové fasády. Třeba na dům, v němž provozuje své pokoutné podnikání Trčková. Pozlátka odvádí pozornost od amorálního jádra a řešení problémů.

Ženatí dělníci kvůli svým omezeným životním perspektivám nejsou a zřejmě ani nikdy nebudou zcela spokojeni. Jiné společenské pozice ale mohou za daných poměrů dosáhnout leda s pomocí přetvářky. Vertikální sociální mobilita v daném systému není reálnou možností. Rovnost, spravedlnost a solidarita jsou tudíž v socialistickém Československu optikou tvůrců pouhá hesla, jejichž naplňování vzhledem k hodnotové orientaci celku už ani nikdo nepředstírá.

Scénář ke *Světákům* napsal Blažek během uvolněné atmosféry pražského jara. Postavu profesora zamýšlel od začátku pro Oldřicha Nového. Proto také minulost učeného muže nápadně připomíná kariéru prvorepublikové filmové hvězdy. Natáčení v barrandovských ateliérech začalo na podzim 1968, po Blažkově emigraci do Německa. Premiéra v českých kinech proběhla kvůli následným otřesům ve vedení československé filmové výroby skoro o rok později.

Není tudíž pravdivá zvěst, že film spojující pygmalionský motiv s třídní satirou skončil v trezoru. S takřka třemi miliony návštěvníků se naopak stal největším diváckým hitem roku 1969. Velký podíl na úspěchu mělo vedle svižného rytmu a trefných replik zářivé herecké obsazení. S rolemi fasádníků se bezproblémově sžili Jiří Sovák, Vlastimil Brodský a Jan Libíček. Jejich ženské protějšky, karikatury koketních lehkých žen, pak ztvárnily Jiřina Jirásková, Iva Janžurová a Jiřina Bohdalová.

Sovák svými nápady přispěl ještě do scénáře. Všichni herci pak měli prostor vylepšit své výkony improvizováním. Tomu je podřízen i styl snímání. Delší širokoúhlé záběry kameramana Františka Valerta zpravidla čelně sledují alespoň tři herce nebo herečky naráz. Dynamiku těmto statickým výjevům s velkou hloubkou ostrosti dodává vedle

dialogů pohyb postav prostorem. Jejich pozice v záběru se mění podle toho, komu zrovna patří hlavní slovo. Přestože přecházení herců mezi předním a zadním plánem obrazu, krajem a středem záběru působí spontánně, při pozorném sledování vykazuje podobnou promyšlenost jako choreografie muzikálových scén.

Věty na sebe navazují podle toho, jak je naše pozornost vedena od jednoho mluvčího k dalšímu. V nejlepších scénách je pak akce rozehrána ve více plánech zároveň. Během závěrečného setkání si například Petrtýl v popředí vidličkou neohrabaně nabírá kus žvance, zatímco Prouza v pozadí blábolí o UFO. Při takovém pojetí prostoru je jen ojediněle nutné stříhnout z celku na detail. Ten obvykle přináší nové podněty ke konverzaci či pointu vtipu. Například když je nám přiblížen portrét visící na zdi, abychom viděli, že nezachycuje zesnulého manžela ovdovělé šatnářky, jak se domnívá Petrtýl, nýbrž Bedřicha Smetanu.

Poté, co film pásmem volně provázaných, na paralelách mezi oběma trojicemi založených humorných scének představí všechny mužské i ženské postavy, eskaluje závěrečným setkáním. Tři venkovští balíci se domnívají, že mají tu čest se třemi emancipovanými pražskými intelektuálkami. Ve skutečnosti s nimi sedí u stolu bývalá modelka nebo uklízečka. Navzájem se snaží okouzlit několika namemorovanými fakty o literatuře, malířství či astrofyzice. Neustále ale vypadávají z rolí, komolí naučené fráze a jejich zacyklené hovory se nikam neposunují.

„Nám totiž není nic cizího lidský“, pronáší například sebevědomě Skopec. Dámy, jejichž sečtělost je rovněž jen předstíraná, ale nic neregistrují. Ve společnosti zaměřené na rychlé uspokojení potřeb, ne na hlubší porozumění (jedno komu nebo čemu), není důležitý obsah slov a charakter člověka, nýbrž to, jak se kdo jeví navenek, jak dobře ovládá pravidla společenské přetvářky. Za svou faleš, povrchnost a vypočítavost sice všech šest nešťastníků zaplatí rozbitými hlavami a polámanými končetinami, ale v úvodu citovaná věta, která úsměvné podívané dává trpkou tečku, nenasvědčuje, že by si ze své zkušenosti vzali nějaké ponaučení a pochopili, že tudy cesta ke štěstí nevede.

Film byl v letošním roce digitalizován za spolupráce Národního filmového archivu, Státního fondu kinematografie a Mezinárodního filmového festivalu Karlovy Vary ve studiích Universal Production Partners a Soundsquare v Praze.

Světáci (Československo, 1969). Režie: Zdeněk Podskalský, scénář: Vratislav Blažek, kamera: František Valert, hudba: Evžen Illín, Vlastimil Hála, hrají: Jiří Sovák, Vlastimil Brodský, Jan Libíček, Jiřina Bohdalová, Jiřina Jirásková, Iva Janžurová, Jiřina Šejbalová, Oldřich Nový a další. Filmové studio Barrandov, 103 min.